
ŠTÚDIE

HISTORICKÉ SÚVISLOSTI A PRÍČINY AVARSKÉHO ÚTOKU NA KONŠTANTÍNOPOL ROKU 626

MARTIN HURBANIČ

HURBANIČ, M.: The historical background and causes of Avar's attack upon Constantinople in 626. *Vojenská história*, 3, 12, 2008, pp. 3 – 23, Bratislava.

The author focuses on the beginning of the 7th century, the period of Byzantine Empire facing dangerous attacks not only from the East (Persian Empire), but also from the North (Persian allies – the Avars). Meanwhile he refers to his two previous studies published in *Military History* (3/2007 and 1/2008). The main part of the study describes the foreign policy relations between Byzantine Empire and Persian Empire as well as the voyage of the Caesar Herakleitos towards Asia Minor. The conflict is being focused on in 2 thirds of his work in order to portray Avars' involvement in the war and their actions within. Consecutively, he describes the diplomatic negotiations led by both the parties in order to take over the dangerous enemy. The conflict itself- the Siege of Constantinople in 626- is out of the focus.

Military History. Byzantine Empire. 7th century. Avars' attack upon Constantinople in 626.

V roku 624 vstúpila posledná byzantsko-perzská vojna do svojho záverečného štádia. Tento konflikt nazývaný aj poslednou vojnou antiky sa začal ešte roku 602. Vtedajší perzský kráľ Husrav II. porušil mier, pretože jeho partnera, byzantského cisára Maurikia (582 – 602) násilne zvrhol z trónu vojenský stotník Fokas (602 – 610).¹ V priebehu nasledujúcich dvadsiatich rokov sa Peržanom postupne podarilo prelomiť pohraničný systém byzantských pevností na Eufrate a okupovať Sýriu, Palestínu a Egypt. Pod dojmom týchto úspechov plánoval perzský kráľ úplné zničenie Byzancie a odmietal uzavrieť mier s Fokovým nástupcom, cisárom Herakleiom (610 – 641). Od porážky pri Antiochii v roku 613 bola konštantínopolská vláda v hlbokej defenzíve. Musela pristúpiť k drastickým finančným opatreniam, ktorých cieľom bola stabilizácia zvyškových území. Herakleios postupne začal s výcvikom svojich vojsk roztrúsených vo východnej časti Balkánu a v Malej Ázii. Až v roku

1 K tomuto konfliktu pozri: STRATOS, A. N.: *Byzantium in the Seventh Century*. Volume I. Amsterdam 1968, s. 57f. Z posledných špecializovaných prác najmä HOWARD-JOHNSTON, J.: *Heraclius' Persian Campaigns and the Revival of the East Roman Empire, 622-630*. In: *War in History*, roč. 6, 1999, č. 1, s. 1-44.

622 sa však odhodlal k otvorenému konfliktu s Peržanmi, no jeho ofenzívu, ktorá mala za cieľ vytlačiť perzské sily zo severu Malej Ázie, neočakávane ohrozili Avari.² Mladší syn kagana Bajana neočakávane hrozil porušením mierovej zmluvy. Herakleios sa v dôsledku toho musel odobrať do Konštantínopola a pripraviť nové podmienky dohody. V lete roku 623 pripravili obe strany stretnutie na najvyššej úrovni, ktoré sa však neuskutočnilo. Avari sa totiž cisára pokúsili zajať, pričom po odhalení tohto úskoku sa ich jazda dostala až k predmestiam samotnej metropoly na Bospore. Niekedy na prelome rokov 623 a 624 dosiahol Herakleios vytúžený mier s kaganátom za ročný poplatok v sume 200 000 zlatých solidov.³

Po uzavretí mieru s Avarmi, ktorý si vyžiadal nemalé obete a skoro stál Herakleia život, sa jeho pozornosť upriamila opäť na východ. Jeho protivník – perzský kráľ Husrav mal zatiaľ všetky tromfy v rukách. Jeho poddaní zatiaľ pociťovali útrapy vojny len nepriamo, prostredníctvom stále sa zvyšujúcich daní, avšak skutočné hrôzy, plienenie a rabovanie sa zatiaľ dotýkali iba byzantských provincií.

25. marca roku 624 Herakleios naplánoval svoj odchod na nové vojenské ťaženie proti Perzii. Voľba tohto dňa akiste nebola náhodná, pretože išlo o jeden z najväčších mariánskych sviatkov v Byzancii, v ktorom sa pripomínalo Zvestovanie Pána. Počas neho sa v byzantských chrámoch zvykol spievať najväčší z mariánskych hymnov – Akathistos. Po prvýkrát však nadobudol symbolický význam pre obranu hlavného mesta, ktoré cisár zveril Bohorodičke. Obyvatelia byzantskej metropoly sa zhromaždili v prístavoch, aby na vlastné oči uvideli odchod cisára do Malej Ázie. Za posledné tri roky sa takto cisár lúčil s najbližšími už po druhýkrát. Po krátkej zastávke v Chalcedóne pokračoval so svojou manželkou Martinou a dvomi deťmi – Konštantínom Herakleiom a dcérou Eudokiou-Epifániou z prvého manželstva do blízkosti Nikomédie, kde cisárska rodina oslávila Veľkú noc. Po skončení sviatkov sa obe deti vrátili naspäť do hlavného mesta.⁴ Desiatročný Konštantín Herakleios sa formálne ujal funkcie regenta, ktorý mal zastupovať cisára v hlavnom meste. V skutočnosti Herakleiove záujmy i naďalej zastával patrikios Bonos a patriarcha Sergios.⁵

Cisár sa so sprievodom vydal na juhovýchod do Kapadókie, pretože v jej centre Kaisarei naplánoval sústredenie všetkých dostupných vojsk. Jeho manželka Martina sa rozhodla podstúpiť všetky nástrahy poľného ťaženia.⁶ Aj tento moment svedčí o veľkom pute medzi oboma osobami i odvahe cisárovnej, ktorá vystavila svoj krehký organizmus nesmiernym útrapám vojny a riziku všeobecnej záhuby.

2 Spomedzi starších autorov k výprave cisára Herakelia z roku 622 pozri GERLAND, A. Die persischen Feldzüge des Kaisers Herakleios. In: *Byzantinische Zeitschrift*, roč. 3, 1894, s. 340-348; BAYNES, N.: The First Campaign of Heraclius against Persia. In: *English Historical Review*, roč. 19, 1904, s. 694-702; STRATOS, ref. 1, s. 135-144. Najnovšie POLÁČEK, J.: Testovanie možností : Výprava cisára Herakleia proti Peržanom v roku 622. In: *Byzantinoslovaca*, roč. 2, 2008, s. 121-130.

3 Pozri v tejto súvislosti BAYNES N.: The Date of Avar Surprise. In: *Byzantinische Zeitschrift*, roč. 21, 1912, s. 110-128. K hodnoteniu tejto udalosti pozri STRATOS, ref. 1, s. 154-160; POHL, W.: *Die Awaren. Ein Steppenvolk in Mitteleuropa 567 - 822*. München 1988, s. 245-248; najnovšie HURBANIČ, M.: Byzancia a Avarský kaganát v rokoch 622-624. In: *Historický časopis*, roč. 55, 2007, 2, s. 229-248.

4 K datovaniu kľúčových prameňov pozri HOWARD-JOHNSTON, ref. 1, s. 16, pozn. 53.

5 THEODOROS SYNKELLOS: De obsidione Constantinopolis homilia, ed. L. Sternbach: *Analecta Avarica. Rozprawy akademii umiejtności. Wydział filologiczny. Serya II. Tom XV. Cracoviae 1900*, s. 302.48-49; SEBEOŠ, c. 38, ed. and trans. R. W. Thomson. *Hist. comm. J. Howard-Johnston. Liverpool 1999*; MOVSES KALANKATUACI (DASCHURANCI): II.10. trans. Š. V. Smbatijan, *Movses Kalankatuaci, Istorija strany Aluank, Erevan 1984*.

6 CHRONICON PASCHALE, ed. L. Dindorf, *Chronicon paschale, vol. 1 [Corpus scriptorum historiae Byzantinae]* Bonn, 1832, s. 713,19-714,8; THEOPHANES CONFESSOR: *Chronographia, Chronographia*, ed. C. de Boor, *Theophanis chronographia, vol. 1. Leipzig 1883*, s. 306.19-21.

Herakleiove sily akiste neboli priveľmi početné. Napokon, v drsných horách dnešného Kurdistanu a Azerbajdžanu, kde plánoval viesť svoje ofenzívy, by mala početne veľká armáda sotva šancu na prežitie. Neskoršie arménske kroniky hovoria, že cisár mal údajne k dispozícii až 120 000 mužov. Toto číslo je zjavne prehnané. K reálnym hodnotám by sme sa skôr dopracovali, ak by sme odpísali z tejto cifry jednu nulu.⁷

Sústredenie byzantských síl v Kaisarei neušlo pozornosti Peržanom, ktorí logicky predpokladali, že sa Herakleios pokúsi vpadnúť do okupovanej Sýrie.⁸ Lenže perzský kráľ i jeho podriadení sa v predpokladoch osudovo zmýlili. Cisár ani náhodou nepomýšľal na opätovné dobytie stratených provincií. Namiesto toho si zvolil severnú trasu, ktorá viedla údolím Eufratu k Theodosiupolu, teda do niekdajšej oblasti byzantskej Arménie. Tamojší obyvatelia si už vytrpeli perzskú okupáciu na vlastnej koži. Okolo roku 609 Husrav dokonca nariadil ich deportáciu do perzského Hamadanu.⁹ Herakleiova rodina bola arménskeho pôvodu a cisár zrejme ovládal aj tento jazyk.¹⁰ Nie je vylúčené, že sa istá časť probyzantských Arménov pridala na jeho stranu.¹¹ Z Theodosiupola sa cisár vydal priamo do perzskej časti Arménie. Jeho úmysel trefne zhodnotil jeden arménsky autor: „*nezaútočil proti perzským vojskám, ktoré držali jeho kraje a mestá v područí... namiesto toho išiel cez Arméniu a prešiel cez rieku Araxes a dúfal, že zastihne veľkého kráľa Husrava nepripraveného*“.¹²

Perzský kráľ vôbec nepočítal s vpádom Herakleiovoho vojska, a túto trasu nezablokoval. Keď sa dozvedel o týchto znepokojujúcich udalostiach, začal urýchlene mobilizovať vojsko z celej Perzie.¹³ Jediná dostupná poľná armáda sa nachádzala ďaleko od miesta bojov. Bol to Šahrvarazov expedičný zbor, ktorému Husrav nariadil okamžitý návrat do Perzie. Kde sa generál v tom čase nachádzal, nie je známe.¹⁴

Herakleios v ničom nezaostal za Peržanmi a kruto pustošil krajinu, ktorá nebola na vpád pripravená. Útrapy vojny na vlastnej koži zakúsil Dvin, stará metropola arménskych kráľov a sídlo perzských guvernérov-marzpanov. Tamojší Arméni síce boli kresťania, ale monofyziti, a o ich lojalite voči perzskému kráľovi sa nedalo pochybovať. Posádka Dvinu sa posta-

7 SEBEOS, c 38; THOMAS ARTSRUNI, s. 159, ed. and transl., R. W. Thomson, Thomas Artsruni, History of the House of the Artsrunik. Detroit 1985. Značne prehnajú cifru akceptuje jedine Andreas Stratos. Pozri STRATOS, ref., s. 154.

8 HOWARD-JOHNSTON, J.: Pride and Fall: Khusrro II and his Regime, 626-28. In: *La Persia e Bisanzio*. Accademia Nazionale dei Lincei. Roma 2004, s. 106.

9 SEBEOS, c. 33.

10 Pozri KAEGLI, W.: *Heraclius – Emperor of Byzantium*. Cambridge 2003, s. 22.

11 Pozri v tejto súvislosti KULAKOVSKIJ, J.: *Istorija Vizantiji*. Tom III. Kiev 1915, s. 67.

12 MOVSES KALANKATUACI, II.10. Aj podľa Georgia Pisida Herakleios plánoval zaútočiť do najvútornejších krajov Perzie. Pozri GEORGIOS PISIDES: De expeditione Persica I, ed. A. Pertusi, Giorgio di Pisidia. Poemi. I. Panegirici epici, Studia patristica et Byzantina 7, Ettal 1959, v. 157-158.

13 THEOPHANES CONFESSOR: Chronographia, s. 306.

14 Lokalizácia Šahrvarazovej armády je problematická. Podľa Theofana (s. 306) mal dokonca Šahrvaraz vpadnúť na byzantské územie. Jeho vpád kronikár nedatuje, avšak vo svojej správe ho zaraďuje v súvislosti s Herakleiovým sústredeníím vojsk v Kapadokii. Na druhej strane arménske pramene hovoria o Šahrvarazovej armáde až po začiatku cisárovej letnej ofenzívy v roku 624. Ak sa Šahrvaraz nachádzal v Malej Ázii na jar roku 624, ako tvrdí Theofanes, potom nie je jasné, prečo sa nepokúsil zablokovať cisárovi cestu do Persarmenie, ale najmä prečo mu neodrezal spiatocnú cestu už skôr. Pravda teda bude zrejme na strane arménskych autorov, podľa ktorých Husrav povolal Šahrvaraza naspäť do Perzie niekedy v priebehu Herakleiovej letnej ofenzívy. Vieme, že začiatkom roka 625 sa Šahrvaraz pohol na výzvu veľkokráľa z mesta Nisibis v perzskej Mezopotámii, kde strávil zimu, aby byzantským silám zabránil v návrate domov (SEBEOS, c. 38). Movses Kalankatuaci (II.10) hovorí o tom, že zmienený perzský generál zanechal posádky v rímskych a palestínskych mestách, ktoré kontroloval a začal zbierať armádu. V marci roku 624 teda nemohol byť v bojovej pohotovosti, pretože inak by mohol prísť svojmu kráľovi na pomoc oveľa skôr, než v zime roku 625. K iným názorom pozri STRATOS, A.: *Byzantium*, s. 152-153.

vila byzantskému vojsku na odpor, ale Herakleiovi vojaci mesto vyplienili a zapálili. Vojna sa už vliekla vyše dvadsať rokov a stávala sa čoraz tvrdšou. Jej obeťou tentoraz neboli Peržania, ale najmä kresťanskí civilisti. Herakleiov obdivovateľ Georgios Pisides ospravedlňoval zničenie mesta. Poukazoval na to, že je lepšie, keď Dvin dobyje zbožný cisár, než ak by malo zostať v rukách bezbožného perzského kráľa. Ale práve tieto jeho slová potvrdzujú, že byzantský odvetný úder nebral ohľad na kresťanskú spolupatričnosť.¹⁵ Cisár bez odporu pokračoval juhovýchodným smerom cez dnešné južné Arménsko a Azerbajdžan. Byzantská armáda dobyla mesto Nachičevan. Po jeho zničení prešla riekou Araxes a vtrhla do oblasti dnešnej iránskej časti Azerbajdžanu, ktorá sa v tom čase nazývala Atropatene. Ďalšia trasa cisárskej armády nie je celkom jasná. Arménsky kronikár Tomáš Artsruni hovorí aj o zničení mesta Urmia, čo by znamenalo, že pokračoval na juh okolo západného okraja Urmijského jazera.¹⁶ V hlavnom meste tejto oblasti Ganzaku sa v tom čase nachádzal sám Husrav so 40 000 armádou.¹⁷ Cisár poslal napred rýchlu jazdu, spojeneckých Arabov, ktorým sa podarilo zničiť predsunuté perzské hliadky.¹⁸ Namiesto toho, aby veľkokráľ zastavil byzantský útok, z nepochopiteľných dôvodov rozpustil svoj tábor a unikal juhovýchodným smerom do vnútrozemia Perzie.¹⁹ Husravov neočakávaný odchod zdôvodnil neskorší kronikár Theofanes porážkou jeho predvoja.²⁰ Nevieme presne, koľko mužov mali Peržania k dispozícii – vyššie spomenutý údaj byzantského kronikára môže byť púhou propagandou.²¹ Ganzak bol tradičným letným sídlom perzských kráľov, ktorí sa sem uchýľovali pred práziačim slnkom, neľútostne spaľujúcim úrodnú Mezopotámiu. Inak tomu zrejme nebolo ani v tomto prípade. Od prvých správ o prieniku Herakleia do perzskej časti Arménie mohli uplynúť nanajvýš dva mesiace. Ak pripustíme, že Husrav tento prienik neočakával, sotva mohol mať dostatočné sily na jeho odrazenie. Po jeho úteku sa Herakleios poľahky zmocnil opusteného Ganzaku a utáboril svojich vojakov na predmestiach. Od prebehlíkov sa dozvedel, že Husrav zapálil úrodu a ušiel do pevnosti Thebarmais.²² Na tomto mieste sa nachádzal jeden z najposvätejších chrámov perzského štátneho kultu zoroastrizmu. V jeho centre horel uctievaný oheň Adhur Gushšnasp, symbol kráľovskej moci Perzie a jej panovníka.²³ Ešte aj v súčasnosti je možné vidieť ruiny tohto komplexu pri mieste zvanom Takht-i-Sulaiman. V príslušnom palácovom komplexe sa tiež nachádzal jeden z vtedajších mechanických divov sveta, o ktorom sa budú zmieňovať mnohí byzantskí i západní kronikári. Išlo o veľkú sochu

15 GEORGIOS PISIDES: Heraclius II, v. 163-164, ed. A. Pertusi, Giorgio di Pisidia. Poemi. I. Panegirici epici [Studia patristica et Byzantina 7] Ettal 1960.

16 GEORGIOS PISIDES: Heraclius II., v. 160-172; SEBEOS: c. 38. THOMAS ARTSTRUNI, s. 159. K trase pochodu pozri MANANDJAN, R. A.: Maršruty persidskich pochodov imperatora Iraklija. In: *Vizantijskij vremennik*, roč. 3, 1950, s. 134 a STRATOS, ref. 1 a nr. 16 (s. 365-366).

17 THEOPHANES CONFESSOR: Chronographia, s. 307.

18 Otázne je, o akých Arabov šlo. Niektorí predpokladajú, že to boli tradiční spojenci Byzancie – Gasánidovskí Arabi. V tejto súvislosti SHAHĪD, I.: *Byzantium and Arabs in the Sixth Century*. Washington D. C. 1995, s. 642, 644. Iní ich považujú za perzských prebehlíkov, ktorí vstúpili do byzantskej armády počas prvej Herakleiovej protiofenzívy z roku 622. Pozri PERTUSI, A.: *Giorgio di Pisidia Poemi. I. Panegirici epici* [Studia patristica et Byzantina 7] Ettal 1960, s. 153. Mohli nimi byť však aj berberské nájomné oddiely z Afriky, s ktorými sa Herakleiovi podarilo uchvátiť byzantský trón v roku 610.

19 THEOPHANES CONFESSOR: Chronographia, s. 307; GEORGIOS PISIDES: Heraclius II. v. 160-66, SEBEOS: c 38, THOMAS ARSTRUNI, s. 159; MOVSES KALANKATUACI: II.10. Pozri tiež HOWARD-JOHNSTON, ref. 1, s. 16.

20 THEOPHANES CONFESSOR: Chronographia, s. 307.

21 SEBEOS, c. 38.

22 THEOPHANES CONFESSOR: Chronographia, s. 308.

23 THEOPHANES CONFESSOR: Chronographia, s. 308. Pozri tiež: HOWARD-JOHNSTON, ref. 1, s. 17.

Husrava, ktorý sedel na tróne pod nebeskou klenbou. Okolo panovníka sa nachádzali nebeské telesá a božstvá, zatiaľ čo zvláštny mechanizmus vydával zvuky a hrmenie.²⁴

Husrav miesto urýchlene opustil a vzal so sebou uctievaný oheň i poklady chrámu. Herakleios však i tak zasadil úder na najcitlivejšom mieste.²⁵ Jeho vojaci vtrhli do chrámu, zničili veľký oltár ohňa a zahádzali prilahlé jazero mŕtvymi telami.²⁶ Herakleios nakoniec nariadil svätyňu podpáliť. Byzantínci dokonale pomstili perzské zničenie chrámu Božieho hrobu v Jeruzaleme pred desiatimi rokmi.²⁷

Cisár neprestal prenasledovať Husrava a jeho armáda sa dostala až k médskym Ekbatanám (Hamadánu).²⁸ Perzský kráľ unikol juhozápadným smerom a dosiahol svoju oblúbenú rezidenciu Dastagerd, ktorá sa nachádzala asi 100 kilometrov od hlavného mesta ríše Ktesifontu.²⁹ Brilantnou a neočakávanou ofenzívou sa Herakleiovi otvárala cesta do zraniteľného srdca Perzie. Jeho devízou bola rýchlosť a využitie zaneprázdnenosti hlavných perzských síl na okupovaných byzantských územiach. Byzantská armáda sa nachádzala pred kurdskými pohoriami, po ktorých zdolani by na vojakov čakala už len rovinatá Mezopotámia – úrodná krajina s množstvom bohatých miest a zaľudneného vidieka. Herakleios však v tomto momente nariadil na prvý pohľad neočakávaný ústup. Stála za nečakaným obratom naozaj cisárova labilná psychika?³⁰ Herakleios musel vedieť, že Husrav po svojom úniku zvolí tradičnú taktiku spálenej zeme a bude lákať protivníka hlbšie do vnútrozemia. V horúcich mesiacoch neskorého leta by cisárova armáda trpela okrem nedostatku zásob aj pálavou a chorobami.³¹ Herakleios zachoval v tomto prípade rozvahu. Nebol dobyvateľom, ako jeho dávný predchodca cisár Julián, ani nesníval o obnove Alexandrovej ríše. Jediné, o čo sa usiloval, bol mier s Perziou. Keď sa k nemu doniesli zvesti, že Šahrvarazova armáda dosiahla mesto Nisibis v severnej Mezopotámii, nariadil predbežný ústup.³²

Herakleios akiste stratil počas letnej ofenzívy množstvo vojakov a ďaleko od domova mohol sotva dúfať, že v dohľadnom čase posilní svoje preriedené rady. Iste, mohol vsadiť všetko na jednu kartu a vynútiť si rozhodujúci stret s Peržanmi, ale je otáznou či by na takéto vabank pristúpil protivník. Niektorí z jeho poradcov navrhovali pokračovať v ofenzíve, iní navrhovali ústup. Cisár sa rozhodol predbežne stiahnuť svoju armádu z vnútrozemia Perzie.³³ Zimné mesiace hodlal stráviť v rovinatej oblasti dnešného Azerbajdžanu pri západnom pobreží Kaspického mora. Bola to zem, ktorú antickí geografi poznali pod názvom Albánia a arménski kronikári ako Aluank. Kedysi bola samostatným kresťanským kráľovstvom, avšak v Herakleiových časoch predstavovala len jednu z okrajových hraničných zón Perzie. Herakleios sa sem dostal severnou trasou cez oblasti severovýchodného Azerbajdžanu, ktoré neboli doposiaľ postihnuté vojnou a ponúkali dostatok zásob.³⁴ Jeho ustupujúcu armádu

24 GEORGIUS CEDRENU: *Compendium historiarum*, ed. I. Bekker, Georgius Cedrenus Ioannis Scylitzae opera, 2 vols. [Corpus scriptorum historiae Byzantinae]. Bonn 1838/1839, s. 721. K lokalizácii miesta pozri MIGNORSKY, V.: Roman and Byzantine Campaigns in Atropatene. In: *Bulletin of the School of Oriental Studies of the University of London*, roč. 11, 1944, s. 249.

25 HOWARD-JOHNSTON, ref. 1, s. 17; KAEGI, ref. 10, s. 128; STRATOS, ref. 1, s. 366, pozn. 38.

26 SEBEOS, c. 38; THOMAS ARTSTRUNI, s. 159.

27 THEOPHANES CONFESSOR: *Chronographia* s. 308; SEBEOS, c. 38.

28 THOMAS ARTSTRUNI, s. 159.

29 THEOPHANES CONFESSOR: *Chronographia*, s. 308. STRATOS, ref. 1, s. 395.

30 STRATOS, ref. 1, s. 157.

31 KAEGI, ref. 10, s. 128.

32 SEBEOS, c. 38.

33 ZUCKERMAN, C.: Heraclius in 625. In: *Revue des études byzantines*, roč. 60, 2002, s. 190.

34 K trase pozri MANADJAN, ref. 17, s. 138-9.

sprevádzalo množstvo perzských zajatcov. Nastávajúca zima bola čoraz krutejšia a na pomaly vlečúcu sa kolónu neustále dorážali Peržania. Po strastiplnom vyše 900-kilometrovom pochode cisár dorazil na určené miesto.³⁵ V údolí rieky Kura, západne od centra Albánie mesta Partav, si rozložil zimný tábor a prepustil vyše 50 000 zajatcov, ktorí akiste sťažovali jeho ústup.³⁶ Ešte pred príchodom Herakleia Husrav nariadil, aby posádka Partavu mesto opustila. Mnohí civilisti – kresťania, židia i pohania však toľko šťastia nemali. Pred útrapami byzantského vojska ich zachránil len tamojší kňaz Zachariáš, ktorého obyvatelia z vďaky zvolili predstaveného ich cirkevnej obce.³⁷

HLADANIE SPOJENCOV

Prečo si cisár zvolil severnú a nie západnú trasu svojho ústupu z Perzie? Od zničenia Jeruzalema v roku 614 začala v byzantsko-perzskom konflikte zohrávať čoraz väčšiu úlohu náboženská propaganda. Už Peržania úspešne ťažili zo sporov medzi ortodoxnými a monofyzitskými kresťanmi v Sýrii a Egypte. Pri obsadzovaní Palestíny sa zasa mohli spoliehať na podporu prenasledovaných Židov, s pomocou ktorých ovládli i samotný Jeruzalem. Jeho strata spôsobila silný ohlas medzi kresťanmi v ríši i za jej hranicami. Byzantský svet zažil šok, ale tento šok stmelil jeho vnútornú identitu a všeobecnú vôľu k odporu. S podporou cirkvi sa Herakleiovi podarilo presvedčiť armádu i obyvateľstvo hlavného mesta, že súčasní Peržania prestali byť tradičnými vojenskými a politickými rivalmi ríše, ktorí vedú vojnu podľa pravidiel. Namiesto nich sa v byzantských vojenských správach a cisárskych preslovoch k vojakom objavujú obrazy bezbožných nepriateľov Krista. Už pred začatím prvej výpravy proti Perzii Herakleios ukázal vojakom rukou nestvorený obraz Krista a prehlásil že, ten, kto je na ňom vyobrazený, je najvyšší vojvodca byzantskej armády. Potom sa na nich obrátil s výzvou, aby bojovali proti nepriateľom, ktorí uctieajú stvorené modly a znesväcujú kresťanské oltáre.³⁸

V predchádzajúcich storočiach viedlo rímsko-byzantské cisárstvo s Perziou množstvo vojen, pri ktorých náboženský rozmer zohrával iba formálnu úlohu. Posledný konflikt týchto mocností však časom nadobudol charakter totálnej vojny s nasadením všetkých dostupných prostriedkov. A práve jeden z nich – kresťanskú spolupatričnosť – sa Herakleios snažil využiť v svoj prospech, keď sa jeho vojská na sklonku roka 624 stiahli do Albánie.

Celé Zakaukazsko bolo akousi achilovou päťou severozápadnej perzskej hranice. Bolo domovom množstva kresťanov, ktorým cisár adresoval svoje výzvy na spoluprácu. Vieme, že Herakleios napísal listy albánskym, arménskym a iberským (gruzínskym) kniežatám, aby spolu so svojimi družinami dobrovoľne vstúpili do jeho služieb. V opačnom prípade – ako zdôrazňoval – s nimi bude zaobchádzať ako s pohanima a spustoší ich krajiny a pevnosti.³⁹ Herakleios apeloval na príslušnosť ku kresťanskej viere a možno k ich presvedčaniu využil náboženskú propagandu, ktorú umocnilo perzské zničenie Jeruzalema. Faktom však je, že v čase Herakleiovej protiofenzívy sa situácia v Palestíne stabilizovala a tamojší kresťania opravili s perzským súhlasom väčšinu kostolov, vrátane chrámu Božieho hrobu.⁴⁰ Albán-

35 MANADJAN, ref. 17, s. 136.

36 THEOPHANES CONFESSOR: Chronographia, s. 308.

37 MOVSES KALANKATUACI: II.10; pozri tiež HOWARD-JOHNSTON, ref. 1. s. 17.

38 Porovnaj: GEORGIOS PISIDES: *Expeditio Persica II.* v. 86-115; THEOFANES CONFESSOR: Chronographia, s. 303-304.

39 MOVSES KALANKATUACI: II.10.

40 SCHICK, R.: *The Christian Communities of Palestine from Byzantine to Islamic Rule: A Historical and Archae-*

ski hegemóni výzvy nevypočuli a zostali verní Husravovi. Na jeho príkaz evakuovali Partav a uzatvorili sa vo svojich pevnostiach.⁴¹

Cisárovu výzvu prijala ale časť iných kaukazských kresťanov. Herakleiovo vojsko posilnilo aj so svojimi družinami kniežatá Lazov a Abasgov a časti Iberov (Gruzíncov) obývajúcich východné pobrežie Čierneho mora.⁴² Noví spojenci sa mohli zúčastniť už letnej ofenzívy do Perzie v predchádzajúcom roku. Tieto etniká mali tradične užšie styky s byzantským dvorom, než s Perziou, a navyše boli príslušníkmi, rovnako ako Byzantínci, ortodoxnej konfesie – idea jednotného kresťanského bloku proti bezbožným nepriateľom tu mala vskutku reálne politické a ideové podhubie.⁴³ Početná časť Iberov však zostala naďalej lojálna Peržanom.⁴⁴ Cisár zrejme využil v prípade verbovania nových spojencov aj najpragmatickejšie z dostupných prostriedkov – peniaze.⁴⁵

Herakleios však proti Perzii hodlal zaangažovať všetkých dostupných nepriateľov bez ohľadu na vierovyznanie. Niekedy na prelome rokov 624 – 625 poslal svojho vyslanca Andrea, aby zaistil podporu kaganátu západných Turkov, ktorých stepná ríša sa rozkladala na rozsiahlom priestore severne od Kaukazu. Herakleiovo rozhodnutie prezimovať v kaukazskej Albánii nebolo vôbec náhodné. Jej šíre roviny, ktoré sú jedinečné v inak hornatom kraji, boli akoby stvorené na prekvapujúci bleskový prienik nomádskych hôrd. Neskorší kronikár Theofanes hovorí o Chazaroch-Turkoch, avšak ide o nepresnosť, pretože Chazari vystupujú na scénu až o storočie neskôr.⁴⁶ Turkom vtedy vládol Džebu kagan, ktorý bol nezávislým vládcom západnej časti kaganátu.⁴⁷

Herakleiovi vyslanci sa vrátili s elitným tureckým sprievodom v počte tisíc jazdcov. Títo muži prešli cez Kaspické brány (Derbent) k čiernomorskému pobrežiu (Lazika), odkiaľ sa loďou dostali až do Herakleiovoho kráľovského paláca.⁴⁸ Záver tejto správy je však nelogický. Načo potrebovali ísť vyslanci do Konštantínopola, keď sa cisár nachádzal v Azerbajdžane? Arménsku správu možno azda dať do súvislosti s kronikou patriarchu Nikefora, ktorá spomína krst akéhosi vládcu Hunov. Cisár ho vraj prijal v Konštantínopole a udelil mu čestný titul patrikia.⁴⁹ Neznámy vládca sa dlho pokladal za neskoršieho historického vládcu veľkého Bulharska Kuvrata, avšak vzájomná spojitosť týchto osôb je veľmi diskutabilná. Nikeforos túto udalosť (podobne ako iné) nedatuje a jej často uvádzaný dátum (619) je čisto hypotetický. Je možné, že pod Hunmi sa ukrývali budúci spojenci Herakleia – Turci. Pokrstenie ich vládcu by v takom prípade predstavovalo jednorázový akt, ktorý nemal ďalší dopad

ological Study (Studies in Late Antiquity and Early Islam 2). Princeton 1995, s. 42-43 a 328.

41 MOVSES KALANKATUACI, II.10.

42 MOVSES KALANKATUACI, II.10.

43 Od roku 591 sa väčšina Iberie ocitla pod byzantskou kontrolou, s ktorou nasledovalo aj rozšírenie probyzantského chalcedónskeho (ortodoxného) vyznania viery. Pozri: STRATOS, ref. 1, s. 23.

44 Časť Iberov prešlo na perzskú stranu už v počiatkoch tohto konfliktu. Pozri STRATOS, ref. 1, s. 200.

45 GREATREX, G. – LIEU, S.: *The Roman Eastern Frontier and the Persian Wars. AD 363-628*. London and New York 2002, s. 310; HOWARD-JOHNSTON, ref. 1, s. 37.

46 HOWARD-JOHNSTON, ref. 1, s. 23. Väčšina relevantných prameňov identifikuje útočníkov ako Turkov. Pozri najnovší prehľad ZUCKERMAN, C.: The Khazars and Byzantium: The First Encounter. In: *The World of the Khazars: New Perspectives – Selected Papers from the Jerusalem 1999 International Khazar Colloquium*, ed. P. B. Golden, H. Ben-Shammai, A. Róna-Tas, Leiden 2007, s. 411.

47 ZUCKERMAN, ref. 46, s. 412-13.

48 Termín kráľovský palác však podľa Constantina Zuckermana nemusel znamenať Konštantínopol, ale aktuálne miesto Herakleiovoho pobytu. V tejto súvislosti: ZUCKERMAN, ref. 46, s. 414.

49 NIKEPHOROS: *Breviarium*, c. 9, ed. C. Mango, Nikephoros *Patriarch of Constantinople Short History*. (= *Corpus Fontium Historiae Byzantinae* 13). Washington D. C. 1990. Pozri tiež BEŠEVILIEV, V.: *Die protobulgarische Periode der bulgarischen Geschichte*. Amsterdam 1981, s. 519.

na krst celého nomádskeho spoločenstva. V staršej londýnskej verzii Nikeforovej kroniky sa navyše spomína, že krstným otcom „hunského“ vodcu sa stal cisárov brat Theodoros, a nie sám cisár, ako to bolo zvykom pri krste čelných predstaviteľov cudzích pohanských etníc. Zrejme teda išlo len o jedného z nižších náčelníkov, nie samotného kagana Turkov.

Herakleios musel bezpochyby nadviazať neformálne kontakty s Turkami a zaangažovať ich do svojich plánov už skôr než v roku 625.⁵⁰ Už v roku 614 alebo o rok neskôr Turci neočakávane vtrhli na iránsku náhornú planinu a kruto ju spustošili.⁵¹ Severní susedia Perzie akiste využili oslabenie jej hranice v Chorasáne, pretože Husrav v tom čase viedol expanzívnu politiku na západe proti Byzancii.⁵² Spojitosť byzantskej diplomacie s týmto tureckým vpádom sa, samozrejme, dokázať nedá, úplne vylúčiť ju však nemožno. Už vtedy ho viedol Džebu kagan, vládca západných Turkov, s ktorým neskôr Herakleios uzavrel spojenectvo.

Už v roku 569 sa pokúsil o bližšie kontakty s Turkami vtedajší cisár Justin II. Poslal k nim svojho vyslanca Zemarcha, ktorý strávil na cestách dlhé dva roky.⁵³ Byzantský vyslanec sa pokúsil nadviazať spojenectvo s tureckým kaganom Sizabulom práve proti Peržanom a novým prišielcom z východu – Avarom. Byzantské vyslanectvo dosiahlo napriek útrapám sídlo kagana, ktorý ho zahrnul väčšími poctami než perzských vyslancov, čo práve prišli na jeho dvor.⁵⁴ Tí o ňom akiste informovali perzského kráľa Husrava I. (531 – 578), ktorý sa vyslanca pokúsil niekoľkokrát zastaviť, no bezúspešne.⁵⁵ Zemarchos sa napokon šťastne dostal cez Čierne more naspäť do Konštantínopola, kde cisára informoval o výsledkoch svojej cesty. Kvôli veľkej vzdialenosti a odlišným politickým prioritám sa však toto spojenectvo nepodarilo.

Čo sa nepodarilo Justinovej diplomacii, mal teraz Herakleios na dosah. S novými spojencami Turkami dohodol spoločnú ofenzívu proti Perzii na jar roku 626. Protivník však jeho plány narušil masívnym útokom v Malej Ázii vedeným dvoma perzskými armádami, ktoré z Európy podporovalo mohutné avarské vojsko nasmerované proti Konštantínopolu. Až o rok neskôr sa Herakleios s Turkami skutočne spojil a využil ich počas rozhodujúceho ťaženia proti Perzii.

Perzský kráľ sa o novom byzantsko-tureckom zväzku dozvedel najneskôr do konca roka 625. Je pravdepodobné, že Herakleiovo hľadanie zahraničných nepriateľov Perzie mohlo perzskú stranu vyprovokovať k podobnému postupu. Z potenciálnych partnerov pripadali do úvahy jedine Avari, pretože v tom čase len oni disponovali centralizovanou silou schopnou ohroziť centrum ríše Konštantínopol. Táto hrozba sa naplno prejavila už v rokoch 622/623, keď sa Herakleios dočasne musel vzdať ofenzívy proti Perzii a vyjednať s Avarmi novú mierovú zmluvu.

Za vlády predošlých cisárov sa Peržania o takéto spojenectvo s Avarmi pravdepodobne nepokúsili, avšak niektoré indície naznačujú, že mali isté informácie o problémoch ríše so

50 Pozri akceptáciu tohto tvrdenia aj u HOWARD-JOHNSTON, ref. 1, s. 41. HOWARD-JOHNSTON, ref. 8, s. 103.

51 SEBEOS, c. 28-29.

52 HOWARD-JOHNSTON, J.: *The Armenian History attributed to Sebeos. II. Historical Commentary*. Liverpool 1999, s. 186.

53 MENANDER PROTEKTOR: Ex. De leg. gent. 7-9, ed. R. C. Blockley, *The History of Menander the Guardsman*, Liverpool 1985.

54 MENANDER PROTEKTOR: Ex. De leg. gent. 8; JÁN Z EFEZU: *Historia Ecclesiastica*, VI.23, ed. and trans. R. Payne-Smith, *The Third Part of the Ecclesiastical History of John of Ephesus*. Oxford 1860.

55 MENANDER PROTEKTOR: Ex. De leg. gent. 8.

západnými nepriateľmi na Balkáne.⁵⁶ Ak sa perzská diplomacia pokúsila presvedčiť Avarov k vypovedaniu zmluvy s Byzanciou, mohla tak urobiť niekedy v priebehu, najneskôr koncom roka 625. V prípade, že Husrav skutočne poslal vyslancov k Avarom, išlo o veľmi riskantný podnik s nejasnými vyhliadkami na úspech. Najkratšia trasa viedla cez územia pod priamou alebo nominálnou byzantskou kontrolou. Ani severná trasa nebola o nič jednoduchšia, pretože vyslanci by museli prechádzať priesmykmi Kaukazu a odtiaľ juhorskými stepami, ktoré v tom čase ovládali perzskí nepriatelia – Turci.⁵⁷ Obe cesty ukazovali potenciálne riziká, ale prípady z minulosti ukazujú, že spojenectvá na diaľku sa dali uskutočniť. Za všetky predošlé treba spomenúť úspešný pokus gótskeho kráľa Gelimera, ktorému sa podarilo v roku 538 odoslať poslov až z Perzie a podnietiť kráľa Husrava I. k porušeniu večného mieru s Byzanciou.⁵⁸ Týmto šikovným diplomatickým ťahom dosiahol Gelimer nečakané prírerie s rišou. Byzantská ofenzíva v Itálii musela skončiť, pretože cisárovi Justiniánovi neostávalo nič iné ako presunúť svoje vojsko na perzskú hranicu. Pozoruhodné je, že vyslanci dokázali bez povšimnutia prejsť byzantským územím. Góti totiž prehovorili na túto misiu dvoch latinsky hovoriacich duchovných z Ligúrie, ktorým ponúkli ako odškodnenie veľkú finančnú čiastku. Jeden z nich sa navyše vydával za biskupa. Na nebezpečnej ceste kňazom ulahčoval cestu najatý spoločník z Trácie, ktorý vyslancom slúžil ako tlmočník v gréckom a sýrskom jazyku.⁵⁹

V ZOVRETÍ TROCH ARMÁD

Herakleiov neočakávaný vpád do Perzie v lete roku 624 nemohol zostať len tak bez odozvy. Jeho armáda zaujala strategickú pozíciu vo východnom Azerbajdžane a hrozila ďalšími útokmi. Na začiatku roka 625 Peržania vyvinuli maximálne úsilie, aby s definitívnou platnosťou zastavili ďalšie útočné pokusy byzantského cisára. Husrav proti Herakleiovi poslal postupne až tri armády, ktorých cieľom bolo najskôr odrezať jeho armáde ústup do vlasti, potom ho obklúčiť a nakoniec rozhodným úderom zničiť. Ako prvé Husrav zmobilizoval „nové vojsko“ a posilnil ho gardovými oddielmi (Chosrogetai a Perozitai).⁶⁰ Jeho velenie zveril Šahraplakanovi, generálovi a pravdepodobne guvernérovi Persarmenie.⁶¹ Medzitým sa cez hornaté priesmyky Tauru presúvala k Albánii Šahrvarzova armáda, ktorá uposlúchla výzvu perzského kráľa. V neskoršej fáze sa do bojov zapojila aj ďalšia armáda, ktorej velil skúsený Šahin.

Herakleiovi sa však napriek tomu podarilo na prelome rokov 624/625 uniknúť z nebezpečného zovretia. Len odchod jeho kaukazských spojencov dokázal cisára odradiť od ďalšej ofenzívy. V neskorom februári roku 625 sa mu napriek tomu podarilo poraziť Šahrvarzo-

56 Pozri v tejto súvislosti WHITBY, M.: *The Emperor Maurice and his Historian: Theophylact Simocatta on Persian and Balkan Warfare*. Oxford 1988, s. 278, 280.

57 Pozri POHL, ref. 3, s. 273. Naopak, Samuel Szádeczky-Kardoss bol presvedčený o tom, že na začiatku 7. storočia sa Avarom podarilo získať kontrolu nad juhorskými stepami, takže podľa neho už nič nemohlo brániť spoločnému naplánovaniu útoku na Konštantínopol. SZÁDECZKY-KARDOSS, S.: *Persisch-Awarische Beziehungen und Zusammenwirken vor und während der Belagerung von Byzanz im Jahre 626*. In: *Kontakte zwischen Iran, Byzanz und der Steppe in 6.-7. Jh.* Hrgs. Cs. Bálint. (=Varia Archaeologica Hungarica IX) Budapest 2000, s. 314.

58 DIGNAS, B. – WINTER, E.: *Rome and Persia in Late Antiquity. Neighbours and Rivals*. Cambridge 2007, s. 250.

59 PROCOPIUS: *De Bello Gothico* II.2, BG II.22. ed. J. Haury – G. Wirth, Leipzig 1962 – 64.

60 THEOPHANES CONFESSOR: *Chronographia*, s. 308-309.

61 SEBEOS: c. 38.

vu armádu, ktorá si počas prenasledovania ako jediná zo všetkých troch udržala bojaschopnosť.⁶² Na dovŕšenie sa zmocnil veľkej koristi vrátane osobnej Šahrvarazovej zbroje „zlatého štítu, jeho meča, kopije, zlatého opasku vykladaného drahokamami a obuvi“.⁶³ Herakleios učebnicovo uplatnil taktiku, ktorá bola známa z teórie bojov proti Peržanom, o ktorých bolo známe, že zanedbávajú ostrážitosť svojich táborov.⁶⁴

Na jar roku 625 sa Herakleiovi podarilo i napriek problémom odraziť ďalšie Šahrvarazove útoky a nakoniec ustúpiť na vlastné územie. Niekedy v apríli roku 625 sa dostal do mesta Sebasteia, kde strávil celú zimu.⁶⁵ Jeho armáda zostala neporazená a jej morálka bola akiste vysoká, avšak Peržania mali stále viac vojakov, zatiaľ čo Herakleios stratil svojich severných spojencov.⁶⁶ Aj arménske zdroje hovoria o tom, že Peržania utrpeli počas prenasledovania veľké straty, ale dosiahli svoj cieľ – vyhnaní cisára z Perzie a opätovne obsadili svoje mestá.⁶⁷ Herakleios nutne potreboval nové čerstvé sily a spojencov, o ktorých by sa mohol oprieť, avšak rovnako tak aj Peržania. Do začiatku budúceho roka zavládol medzi oboma stranami pokoj zbrani.

Na jar roku 626 sa začala rozhodujúca fáza poslednej vojny antiky. Približoval sa definitívny bod zlomu v celom vyše dvadsať rokov trvajúcom konflikte. V predošlom roku perzskí generáli nedokázali ani v početnej prevahe eliminovať Herakleiovu armádu. Ich neúspechy museli ešte viac rozdráždiť už aj tak netrpelivého perzského kráľa, ktorý už rátal s trofejou víťazstva. Jeho úspechy mali pripomínať početné pamätníky po celej Perzii. Všetky mal však predstihnúť najväčší reliéf na celom Blízkom východe, na ktorý veľkokráľ plánoval naveky vytesať zničenie svojho najväčšieho mocenského rivala a jeho ríše.⁶⁸ Kvôli tomuto cieľu vsadil všetko na jednu kartu a celý konflikt plánoval razantne ukončiť jedinou mohutnou ofenzívou v Malej Ázii. Pre jej úspešnú realizáciu veľkokráľ nariadil mobilizáciu všetkých dostupných zdrojov v ríši a do zbrane povolal dokonca aj civilné obyvateľstvo a otrokov. Tieto čerstvé sily posilnili navyše ostrieľaní veteráni, ktorí sa pre svoje lemovanie na zbraniach preslávili pod názvom Zlaté kopije.⁶⁹ Husrav ich odobral Šahrvarzovi, čím zjavne vyjadril svoju nespokojnosť so svojim doposiaľ najúspešnejším generálom, ktorý v predošlom roku nedokázal úplne eliminovať Herakleiovu armádu. Šahrvarazov rival a konkurent Šahin dostal teraz to najlepšie, čo v ríši bolo. Torzo Šahrvarazovho vojska zatiaľ malo poslúžiť ako návnada, prostredníctvom ktorej chcel Husrav definitívne zničiť zvyšné byzantské sily. Touto návnadou mal byť rýchly prienik k Bosporu, ktorý mal cisára prinútiť k návratu domov a urýchlenej pomoci Konštantínopolu. Šahrvaraz sa vydal na pochod niekedy začiatkom mája roku 626. K byzantskej metropole sa presúval pravdepodobne južnou trasou, ktorá viedla cez horné povodie Tigridu, severnú Sýriu a Kilíku.⁷⁰ O niečo neskôr ho nasledoval aj Šahin, ktorý do Malej Ázie vstúpil pravdepodobne severnou trasou cez Theodosiupolis a Satalu.⁷¹

Herakleios sa ocitol opäť v krajne nepriaznivej situácii. Namiesto plánovaného útoku

62 THEOPHANES CONFESSOR: *Chronographia*, s. 312; SEBEOS, c. 38. Pozri tiež ZUCKERMAN, ref. 47, s.194.

63 THEOPHANES CONFESSOR: *Chronographia*, s. 312.

64 MAURICII STRATEGICON: XI.1, ed. T. Dennis. Wien 1981.

65 THEOPHANES CONFESSOR: *Chronographia*, s. 314.

66 HOWARD-JOHNSTON, ref. 1, s. 18-19.

67 MOVSES KALANKATUACI: II.10

68 Počiatok jeho výstavby nie je známy. Husrav plánoval zrejme viac pamätníkov, no najvýznamnejší mal stáť v Bistune, vzdialený 30 kilometrov od iného sasánovského reliéfu v Taq-i Bustane. Pozri HOWARD-JOHNSTON, ref. 8, s. 94, s príslušnou literatúrou.

69 THEOPHANES CONFESSOR: *Chronographia*, s. 315.

70 HOWARD-JOHNSTON, ref. 8, s. 94.

71 HOWARD-JOHNSTON, J.: The Siege of Constantinople in 626. In: *Constantinople and its Hinterland*. Papers

v spolupráci s Turkami v Zakaukazsku musel čeliť koncentrovanému útoku dvoch perzských armád smerujúcich k hlavnému mestu zo severnej a južnej trasy. Prostredníctvom nich Husrav vyvinul na cisára maximálny tlak, pričom logicky predpokladal, že takýto tlak prinúti cisára prísť ohrozenému mestu na pomoc. Opätovne sa však zmyšľil. Herakleios totiž správne predpokladal, že ak sa pustí prenasledovať Šahrvaraza, Šahinova armáda udrie zo severu a dostane ho do klieští. Rozhodol sa teda, že hlavnému mestu nepríde na pomoc a namiesto toho sa pokúsi prekaziť spojenie oboch perzských armád. Cisár kontroloval hlavnú centrálnu maloázijskú trasu a po nej posielal do mesta správy o svojich pohyboch. Spolu s cisárskymi pokynmi poslal konštantínopolským obrancom posily, ktoré však nemohli byť veľké, pretože cisár potreboval všetky dostupné sily na plánovaný úder proti Šahinovej armáde.⁷²

Najneskôr v polovici júna dosiahol Šahrvaraz západný okraj Malej Ázie. Pred ním sa nachádzala iba Bosporská úžina a Konštantínopol.⁷³ Peržania ovládli maloázijské pobrežie od Chalcedónu ku Chrysopolu. Šahrvaraz zvolil vyčkávajúcu taktiku a spálil predmestia Chalcedónu a možno aj samo mesto. Generál akiste očakával príchod Šahinových posíl a nových spojencov Avarov, ktorí sa približovali k mestu. Lenže v čase prieniku avarskeho predvoja ku Konštantínopolu sa v júli 626 odohrala v severovýchodnej časti Malej Ázie jedna z kľúčových bitiek celej byzantsko-perzskej vojny.⁷⁴ Herakleiove sily nečakane prepadli Šahinovu armádu, ktorá sa nachádzala niekde medzi Koloneiou a Satalou v severovýchodnej časti Malej Ázie a úplne ju zničili. Žiaľ, podrobnosti tejto dôležitej bitky sa nedozvedáme.⁷⁵

O udalostiach informuje len neskorší kronikár Theofanes. V svojom diele často vychádza zo súdobých zdrojov, tentoraz ich nevyužil, alebo jednoducho nemal k dispozícii. Udáva len, „že s božou pomocou prostredníctvom orodovania všetkými ospevovanej Bohorodičky sa po vypuknutí boja spustilo neočakávané krupobitie, ktoré zahubilo mnohých barbarov, zatiaľ čo šik Rimanov požíval bezvetrie. Rimania obrátili na útek Peržanov a zabili z nich veľké množstvo.“⁷⁶ Podľa kronikára Šahin zomrel po skončení bitky, vraj kvôli zármutku z jej výsledku. Husrav nechal jeho telo zabalzamovať do soli a dopraviť k sebe a voči jeho mŕtvole sa údajne dopustil mnohých neprístojností.⁷⁷ Celkom dobre však môže ísť o neskoršiu legendu. Perzské pramene, z ktorých čerpal arabský historik Al-Tabari, udávajú, že Šahin sa zdržiaval na Husravovom dvore ešte rok po prehratej bitke. Upadol vraj do nemilosti a bol odvolaný z funkcie vojenského veliteľa – možno práve kvôli vojenskej katastrofe z predošlého roku.⁷⁸ V každom prípade ide o poslednú zmienku o tomto generálovi, ktorý sa nadobro vytratil zo scény poslednej vojny antiky.

from the Twenty-Seventh Spring Symposium of Byzantine Studies, Oxford, April 1993. Ed. C. Mango and G. Dagron. Variorum 1995, s. 131.

72 K týmto posilám pozri HURBANIČ, M.: Obrana Konštantínopola počas avarskeho útoku roku 626. In: *Vojenská história*, roč. 12, 2008, č. 1, s. 21-22.

73 HOWARD-JOHNSTON, ref. 71, s. 132-133.

74 HOWARD-JOHNSTON, ref. 71, s. 134.

75 KAEGI, ref. 10, s. 132.

76 THEOPHANES CONFESSOR: *Chronographia*, s. 315.

77 THEOPHANES CONFESSOR: *Chronographia*, s. 315.

78 AL-TABARI, ed. C. E. Bosworth, *The History of Al-Tabari*. Vol. 5. The Byzantines, The Lakhmids and Yemen. New York 1999, s. 322.

KORISTNÍCKY NÁJAZD ALEBO HRA VELMOCÍ?

Boli to naozaj Peržania, kto podnietil avarského kagana k doposiaľ nevidanej vojenskej akcii – útoku na samotnú byzantskú metropolu? Bola táto akcia dlhodobou naplánovaná, alebo šlo iba o dodatočnú koordináciu avarskej a perzskej armády? Stimulovalo Avarov k tejto akcii perzské zlato, alebo ich vlastné koristnícke ciele? Historici sa tieto otázky snažia zodpovedať už od začiatku 20. storočia, avšak sotva kedy bude možné vyriešiť definitívne stanoviská. Tému o vopred naplánovanom avarsko-perzskom spojení formulovali už starší autori.⁷⁹ Až o päťdesiat rokov neskôr spochybnil „konšpiračnú teóriu“ útoku srb-
ský byzantológ Franjo Barišić. Podľa neho išlo o dodatočné zosúladienie dvoch pôvodne samostatných ťažení. Útok na Konštantínopol bol skôr dielom agresívnej politiky avarského kagana, než výsledkom spoločnej akcie avarsko-perzskej koalície. Perzská akcia pri Chalcedóne mala len demonštračný charakter s cieľom demoralizovať konštantínopolské obyvateľstvo a oslabiť psychologický dopad Herakleiovej ofenzívy.⁸⁰ Nakoniec Barišić upozorňuje na to, že spoločná dohoda o obliehaní bola vraj uzatvorená až v sobotu 2. augusta, teda až v piatom dni od začiatku celého obliehania.⁸¹

Na druhej strane tézu o vopred dohodnutom spoločnom útoku dlhodobu zastával grécky bádateľ Andreas Stratos, ktorý je presvedčený o tom, že v pozadí avarského útoku bolo predsa len perzské zlato. V opačnom prípade podľa neho len ťažko možno vysvetliť stretnutie Šahrvarazovej armády a Avarov na brehoch Bospora.⁸² Aj iný grécky byzantológ Byron Tsangadas považuje útok za vopred dohodnutú akciu.⁸³ Podľa neho o tom svedčí okamžité nadviazanie kontaktu medzi Peržanmi a Avarmi, akonáhle sa posledne menovaní objavili na európskej strane Bosporu. Aj on považuje Peržanov za strojcov celej akcie.⁸⁴ O koordinovanom pláne útoku hovoria aj najnovšie príspevky z pera Walera Pohla a Jamesa Howarda Johnstona.⁸⁵

Aj autor nedávno vydananej monografie o cisárovi Herakleiovi Walter Kaegi pripúšťa množstvo špiónov na perzskej i avarskej strane, z čoho podľa neho vyplývala veľká pravdepodobnosť vzájomnej komunikácie, hoci tá bola zrejme nepravidelná.⁸⁶ Naposledy sa touto otázkou detailne zaoberal maďarský filológ a byzantológ Samuel Szádeczky-Kardoss, ktorý upozornil na dve trasy, ktorými sa poslovia mohli uberať. Prvá viedla cez pričiernomorské stepi, zatiaľ čo druhá cez Malú Áziu. Posledne menovanú vylúčil, avšak vyššie spomenutý diplomatický kontakt Gótovej s Perziou svedčí o tom, že cesty, ktorými sa uberali tajné diploma-

79 Z mnohých pozri napríklad PERNICE, A.: *L'imperatore Eraclio. Saggio di storia bizantina*. Firenze 1905, s. 139; STANOJEVIĆ, S.: *Vizantija i Srbi II*. Novy Sad 1906, s. 22.

80 BARIŠIĆ, F.: Le siège de Constantinople par les Avars et les Slaves. In: *Byzantion*, roč. 24, 1954, s. 391; podobne WALDMÜLLER, L.: *Die ersten Begegnungen der Slawen mit dem Christentum und den christlichen Völkern vom VI. bis VIII. Jahrhundert*. Amsterdam 1976, s. 276.

81 BARIŠIĆ, ref. 80, s. 390-391; podobne IVANOV, S. A.: Paschalnaja chronika. In: *Svod drevnejšich pismennych izvestij o slavjanach II (VII – IX vv.)*, ed. S. A. Ivanov, G. G. Litavrin, V. K. Ronin, Moskva, 1995. Kagan iniciátorom spojenecva i útoku, s. 80, pozn. 2.

82 STRATOS, ref. 1, s. 188. Podľa neho mohli Peržania mohli podnietiť Avarov darmi a zlatom (s. 180). Podobne aj taliansky byzantológ Agostino Pertusi hovorí o zosúladiení pokusov Peržanov a Avarov. Podľa neho sa Avari už dávnejšie snažili dobyť mesto a získať jeho poklady. Pozri PERTUSI, ref. 18, s. 207.

83 TSANGADAS, B. C. P.: *The Fortifications and Defense of Constantinople*. New York. East European Monographs no LXXI 1980, s. 101.

84 TSANGADAS, ref. 83, s. 256, pozn. 139 a s. 257, pozn. 143.

85 HOWARD-JOHNSTON, ref. 71, s. 131. POHL, ref. 3, s. 249.

86 KAEGI, ref. 10, s.134:

tické posolstvá, mohli prebiehať aj na nepriateľskom území.⁸⁷ Maďarský bádateľ považoval za dostupnejšiu severnú trasu, pretože podľa neho čiernomorske stepi ovládali v tom čase Avari. Po víťazstve nad Antami roku 602 mohli Avari dočasne rozšíriť svoju sféru vplyvu ďalej na východ, no ich vyslanci by tak či tak museli prechádzať aj oblasťami, ktoré kontrolovali perzskí nepriatelia – Turci.⁸⁸

Väčšina zainteresovaných historikov je presvedčená o koordinácii perzského a avarského postupu. Odvoláva sa pritom najmä na súdobé pramene k obliehaniu Konštantínopola.⁸⁹ Žiaľ, byzantské správy nemajú charakter diplomatických správ, preto je veľmi obtiažne rekonštruovať pozadie tejto dohody. V správe o avarskom obliehaní, ktorá je súčasťou Veľkonočnej kroniky (Chronicon paschale) sa píše toto: „*Lebo prekliaty Salbaras (Šahrvaraz), veliteľ perzského vojska, očakával – ako sa javilo, a ako bolo v konečnom dôsledku dokázané skutkami – príchod najbezbožnejšieho kagana Avarov. Mnohé dni bol (Šahrvaraz) pri Chalcedóne a všetky predmestia a paláce a kostoly bezbožne zapálil a zostal naostatok až do príchodu oného muža (kagana).*“⁹⁰ Správa výslovne konštatuje koordináciu tohto útoku medzi Avarmi a Peržanmi, avšak jej autor i napriek dobrej informovanosti nevie nič o pozadí perzsko-avarskej aliancie. Tú podľa neho potvrdzovali až „skutky“, teda pokus kagana priamo zaangažovať Šahrvarazovu armádu pri dobýjaní mesta. Iný súdobý svedok, Theodoros Synkellos podáva ešte menej konkrétnych informácií. Celý útok interpretuje podľa biblických schém ako vzburu Chaldejcov a Asýrčanov (Peržanov) podporovaných zo západu barbarkým psom (pod ktorým mal na mysli avarského kagana).⁹¹ Podľa Synkella začal kagan s vojenskými plánmi a prípravami na obliehanie ihneď, ako sa dozvedel o odchode cisára do vojny s Perziou.⁹² Už vtedy kagan údajne zhromažďoval barbarké kmene a pripravoval ozbrojencov a stroje na dobytie mesta a zháňal plavidlá „za účelom prepravy národov po mori“.⁹³ To by ale doslovne znamenalo, že Avari začali s plánmi ešte v roku 624, keď sa cisár vypravil na svoju druhú výpravu proti Perzii. To je málo pravdepodobné, pretože Avari museli svoje aktivity smerovať proti vzbúreným Slovanom v Panónii a na jej okrajoch.⁹⁴ Takisto je nepravdepodobné, že by byzantský duchovný mal podrobné správy o avarských prípravách na obliehanie. Jeho interpretácia vlastných príčin útoku je typickou biblickou schémou, v ktorej sú barbarké národy iba nástrojom Boha, ktorý trestá množstvo a rôznorodosť hriechov obyvateľov Konštantínopola a ríše. Ani Synkellos nevie nič o pozadí tohto útoku, avšak rozhodujúcu úlohu v ňom mala zohrať údajná hrabivosť a nenasytnosť avarského kagana. „*Nie je totiž nič, čo mohlo a môže nasýtiť túto pijavicu*“ – ako príznačne dodáva v tejto súvislosti.⁹⁵

Viac svetla do celej záležitosti nevnaša ani tretí zo súdobých prameňov Georgios Pisides.

87 SZADÉCZKY-KARDOSS, ref. 57, s. 314.

88 Pozri POHL, ref. 3, s. 273.

89 Z ďalších autorov pozri ČIČUROV I. S.: *Vizantijskie istoričeskie sočinenija: »Chronografija« Feofana »Brevijarij« Nikifora*. Moskva 1980, s. 98. POHL, ref. 3, s. 249. Podľa Lubomíry Havlíkovéj, bolo ťaženie Peržanov na Západ výsledkom predchádzajúcich rokovaní s avarským kaganom, ktorý porušil mier. Pozri HAVLÍKOVÁ, L.: *Obléhání Konstantinopole roku 626 ve světle byzantsko-íranských vztahů*. In: *Časopis Matice moravské* 98, s. 1979, 1-2, s. 130.

90 CHRONICON PASCHALE, s. 717-718.

91 THEODOROS SYNKELLOS: *De obsidione Constantinopolis*, s. 300.13-301.9.

92 THEODOROS SYNKELLOS: *De obsidione Constantinopolis*, s. 302.19-25.

93 THEODOROS SYNKELLOS: *De obsidione Constantinopolis*, s. 302.22-23.

94 STEINHÜBEL, J.: *Původ a najstaršie dejiny Nitrianskeho kniežatstva*. In: *Historický časopis*, roč. 46, 1998, č. 3, s. 381-385; STEINHÜBEL, J.: *Nitrianske kniežatstvo*, Bratislava 2004, s. 27-32.

95 THEODOROS SYNKELLOS: *De obsidione Constantinopolis*, s. 301.14.

Vo svojej poéme venovanej obliehaniu Konštantínopola hovorí o zauzlenej a spletenej vojne, ktorej sa zúčastnili viaceré etniká: „*Lebo nebola to jednoduchá a jediná vojna, pretože sa zmiešaná rozpínala v množstve spletených a rozmanitých mocností. Lebo Slovan s Hunom a Skýt s Bulharom, hneď zasa Méd so Skýtom sa spojili, odlišní v jazykoch a sídlach, navzájom vzdialení a pomáhajúci si na diaľku, pohli sa proti nám jednou vojnou....Z jednej strany teda penila a prudko sa vzpínala živiteľka Skýtov Skylla, z perzskej strany sa hlasnou ozvenou zasa rozliehala Charybda.*“⁹⁶

Pisides však hovorí, že i napriek veľkej vzdialenosti a rôznosti jazykov si zmienené etniká pomáhali, teda zjavne koordinovali svoje akcie. Osud Konštantínopola a jeho duchovného vodcu patriarchu Sergia prirovnával básnik k osudu Odysea a jeho druhov, ktorí sa plavili medzi mýtickými morskými obludami Skyllou a Charybdou. Zjavne tu má na mysli iba hlavných aktérov obliehania Avarov (Skýtov) a Peržanov.⁹⁷

Neskorší byzantský kronikár Theofanes uvádza, že perzský kráľ poslal Šahrvaraza proti Konštantínopolu „*aby dohodol spojenectvo Hunov zo Západu (ktorých nazývajú Avarmi) s Bulharmi, Slovanmi a Gepidmi, aby [následne] postúpili proti mestu a oblahli ho.*“⁹⁸ Kronikár teda konštatuje, že Šahrvaraz mal dohodnúť spojenectvo (doslovne zjednotiť súhlasom) Avarov s ďalšími etnikami, teda Slovanmi, Bulharmi a Gepidmi. Sotva tu však mal na mysli ich rovnocennosť z pohľadu uzatvárania dohody. V tomto prípade ide iba o prostý výpočet etník, ktoré sa na útoku zúčastnili.⁹⁹ Ak sa perzská strana kontaktovala s Avarmi, potom svoju výzvu na spoluprácu mohla adresovať len avarskému kaganovi, ktorý disponoval najvyššou autoritou, ako to názorne dokladá celý priebeh obliehania.

Iný neskorší byzantský kronikár – patriarcha Nikeforos hovorí o tom, že Avari porušili mier a uzavreli dohodu s Peržanmi: „*A práve tak ako by si jedni aj druhí navzájom podeliť trácky Bospor, Peržania dobyli ázijské časti a Avari zasa zničili trácku oblasť. Vzájomnými slovami (sľubmi), sa barbari dohovorili spoločne dobyť Byzantion (Konštantínopol)*“.¹⁰⁰ V pôvodnom gréckom origináli kroniky sa v poslednej vete namiesto barbarov nachádza termín Avari, ktorý však príliš nedáva zmysel. Niektorí túto pasáž interpretujú v tom zmysle, že zničiť Konštantínopol mali na základe spoločného dohovoru iba Avari, zatiaľ čo Peržanom mala ostať ázijská časť impéria. V texte sa však jasne hovorí o dvoch stranách (Avaroch a Peržanoch) ktoré sa dohovorili na spoločnom útoku.¹⁰¹

Peržania mali nepochybne dôvod osloviť nepriateľov Byzancie na západe. Prinútili by tým Herakleia, aby sa stiahol z perzských území, čím by mohli obnoviť svoju ofenzívu v Malej Ázii.¹⁰² Cisárov smelý protiútok, ktorý začal od roku 624, ohrozoval zraniteľné centrá perzskej moci.

Mali Peržania skutočne záujem podieľať sa priamo na obliehaní byzantskej metropoly? Podľa všetkého nie, pretože inak by zorganizovali námorné sily v prístavoch vo východnej časti Stredozemného mora, ktoré kontrolovali. Tento fakt by mohol zodpovedať údaj-

96 GEORGIOS PISIDES, *Bellum avaricum*, ed. A. Pertusi, Giorgio di Pisidia. Poemi. I. Panegirici epici [Studia patristica et Byzantina 7]. Ettal, 1960, v. 197-206.

97 Pozri SZÁDECZKY-KARDOSS, ref. 57, s. 315.

98 THEOPHANES CONFESSOR: *Chronographia*, s. 315.

99 Podľa Gennadija Litavrina však naopak táto zmienka znamená, že kaganova moc bola obmedzená. LITAVRIN, G. G.: Feofan Ispovednik. In: *Svod drevnejšich pismennych izvestij o slavjanach II (VII – IX vv.)*, ed. S. A. Ivanov, G. G. Litavrin, V. K. Ronin, Moskva, 1995, s. 310.

100 NIKEPHOROS: *Breviarium*, c. 13.

101 Pozri ČIČUROV, ref. 89, s. 172.

102 HOWARD-JOHNSTON, ref. 71, s. 133; KAEGI, ref. 10, s.46.

nému deleniu Byzantskej ríše medzi Peržanmi a Avarmi, o ktorom sa zmieňovali neskorší byzantskí kronikári.¹⁰³ Peržanom skutočne chýbalo na dobytie mesta loďstvo, avšak ani tento fakt sám osebe ešte nemusel nič znamenať. Počas útoku na Alexandriu perzské sily pohotovo využili rybárske lode a so svojimi oddielmi v skorých ranných hodinách vstúpili do prístavu a dobyli mesačnú bránu, v dôsledku čoho guvernér mesta Isaakios vydal metropolu Egypta do ich rúk.¹⁰⁴ Sotva však možno predpokladať, že pri pobreží Bosporu zostali pred príchodom Šahrvarazovej armády nejaké dostupné plavidlá. Aj keby ich Peržania mali, museli by v prvom rade podstúpiť nerovný námorný súboj s byzantskými loďami, ktoré strážili prieplav.

Hlavnú váhu v ofenzívach proti Byzancii na Balkáne vždy zohrávali Avari. Prienik Šahinovej armády v roku 615 k Malej Ázii časovo korešpondoval s veľkou avarskou ofenzívou proti kľúčovým oporným bodom východného Illyrica.¹⁰⁵ Táto ofenzíva sa uskutočnila po dlhých rokoch príméria s byzantskou stranou, ktoré vydržalo aj počas nanovo vyvolaného konfliktu s Perziou po nástupe Foku roku 602. Uvedená časová zhoda môže byť ešte považovaná za náhodu. Bola však skutočne náhoda, že v čase prieniku Herakleiovej armády severovýchodným smerom ku Kaukazu v roku 622 zastavili jej ofenzívu správy o opätovnom porušení mieru zo strany Avarov? Cisár sa musel stiahnuť a nasledujúceho roka sa pokúsiť o obnovu mieru s kaganátom, čo opätovne umožnilo Peržanom naplno rozvinúť operácie v Malej Ázii.

Husrav musel mať eminentný záujem na odvrátení cisárových útočných plánov. Avšak aj Avari sa mohli obávať priebehu tohto konfliktu. Možno tušili, že Byzancia už nebude môcť platiť. Takisto sa mohli obávať, že ak cisár vyhrá, bude mať dostatok priestoru a možnosti skončiť s avarskou hegemoniou na Balkáne.¹⁰⁶ Vyše dva roky trvajúci konflikt s nadunajskými Slovanmi po vypuknutí Samovho povstania naštrbil autoritu kagana, ktorý musel prijať existenciu nových politických pomerov v Karpatskej kotline. Ponuka perzskej strany mu prišla vhod, aby si napravil svoju mocenskú reputáciu a dosiahol mobilizáciu všetkých dostupných síl barbarika. Kagan musel však nejako zdôvodniť porušenie uzatvorených zmlúv. Prestala byzantská strana Avarom platiť? Herakleios by sotva po svojom odchode zamýšľal vyprovokovať kagana k vojne, inak by mu formálne prostredníctvom listu nezveril svoje deti do opatery. Jednou z možných príčin vypovedania vojny mohla byť práve revolta miešancov v kaganáte, za ktorej podnietenie mohol kagan formálne obviňovať byzantskú stranu.¹⁰⁷

Zo všetkého najviac však kagan v tom čase potreboval dosiahnuť úspech, ktorý by pozdvihol jeho mocenskú autoritu otrásenú porážkami, ktoré Avarom uštedrili slovanskí rebeli pod vedením Sama.¹⁰⁸ Perzskí vyslanci i vlastní zvedovia ho mohli opakovane presvedčať o tom, že mesto bez elitnej armády a cisára nie je dostatočne pripravené na obliehanie. Avari nemali záujem obsadiť Konštantínopol a urobiť z neho centrum svojej moci. Ich cie-

103 HOWARD-JOHNSTON, ref. 71, s. 133.

104 STRATOS, ref. 1, s. 113-114.

105 Pozri HALDON, J.: *The Reign of Heraclius. A context for Change?* In: *The Reign of Heraclius (610 – 641): Crisis and Confrontation*, ed. G. J. Reinink and B. H. Stolte. Leuven, Paris, Dudley, MA, 2002, s. 3.

106 CHRONICON PASCHALE, s. 170.

107 STRATOS, ref. 1, s. 178-179. Pozri tiež STRATOS, A. N.: *The Avars' Attack on Byzantium in the Year 626*. In: *Polychordia*. Festschrift Franz Dölger. Byzantinische Forschungen 2, 1967, s. 371.

108 POHL, ref. 3, s. 248. K štruktúre kaganátu pozri tiež: AVENARIUS, A.: *Stepné národy v Európe: charakter a vývoj avarskej spoločnosti*. In: *Historický časopis*, roč. 36, 1988, č. 2, s. 150.

lom bolo mesto dobyť a vyrabovať, alebo v horšom prípade odísť od jeho hradieb za štedré výkupné.

KONŠTANTÍNOPOL PRED ZAČIATKOM OBLIEHANIA

14. mája roku 626, iba niekoľko týždňov pred začiatkom avarského útoku, sa v Konštantínopole objavili nepokoje kvôli nedostatku potravín. Vtedajší prefekt mesta Ioannes Seismos sa pokúsil zvýšiť cenu štátneho chleba z 3 na 8 medenákov. K výbuchu nespokojnosti došlo počas bohoslužby v chráme sv. Múdrosti (Hagia Sofia). K prostým občanom sa pridali aj oddiely palácových gárd (scholae), ktoré si zrejme na rozdiel od ostatných obyvateľov uhájili bezplatné prídely štátneho chleba.¹⁰⁹ Seismove reštrikčné opatrenia súviseli s prípravami na obliehanie. Perzské oddiely pod vedením Šahrvaraza sa blížili k ázijskému brehu Bospora a mestská rada v tomto čase už mala správy o blížiacom sa veľkom avarskom vojsku. Bezplatné prídely chleba pre palácové oddiely vláda plánovala zrejme udeliť bojaschopnejším mobilným jednotkám, ktoré sa v tomto čase začali sťahovať do mesta.¹¹⁰ Vehementné protesty ľudu i gárd nakoniec viedli k zosadeniu Seisma a k zničeniu jeho oficiálnych portrétov. Vtedajší prefekt pretória Alexander sľúbil učiniť okamžitú nápravu a zabezpečiť dodávky pre masu v nezmenenej cene.¹¹¹ Zdá sa, že aj gardy si udržali svoje bezplatné prídely, takže situácia v meste sa čoskoro upokojila. Vláda teda musela mať k dispozícii potravinové rezervy, nakoľko o ďalších nepopulárnych opatreniach pred i počas obliehania už nemáme ďalšie správy.¹¹²

Medzitým sa pomaly ku Konštantínopolu približovalo veľké avarské vojsko. Najneskôr do začiatku júna sa Avari spolu s ďalšími etnikami priblížili k blízkosti Adrianopola (dnes Edirne v európskej časti Turecka). Kagan rozložil svoje mnohopočetné sily v blízkosti mesta, no zrejme sa nezaťažoval jeho dobýjaním. Na tomto mieste Avari zotrvali približne mesiac. Pomerne dlhý čas vyplnili zbieraním zásob, organizovaním trénu a dopravy drevených dielov, ktoré potrebovali na konštrukciu obliehacích strojov.¹¹³

Na konci júna sa kagan rozhodol zastrašiť obyvateľov Konštantínopola. Nechal rozhlásiť, že hodlá prekročiť posledné byzantské opevnenie pred Konštantínopolom, zvané Dlhé hradby a zmocniť sa všetkého čo bolo za nimi. Čoskoro nato, dňa 29. júna, pricválal k Dlhým hradbám avarský predvoj a prekročil ich bez akéhokoľvek odporu. Predvoj bol početný, súdobý prameň udáva, že predmestia zaplavilo okolo 30 000 nepriateľov.¹¹⁴ I keď išlo o vojenský odhad vierohodného zdroja, predsa sa len tento počet zdá na vtedajšiu dobu pomerne vysoký. Avari sa utáborili na predmestí zvanom Melantias, ktoré sa nachádzalo len niekoľko kilometrov od Konštantínopola na najdôležitejšej transbalkánskej ceste Via Egnatia.¹¹⁵

Zvyšky tráckej armády sa ešte v tom istom dni stiahli pred presilou do hlavného mesta.

109 CHRONICON PASCHALE, s. 715-716.

110 WHITBY, M.: Ericsson's Postulated Textual Transposition. In: *Chronicon paschale 284-628 AD*, ed. Mich. and Mar. Whitby, Liverpool 1989, s. 201-202.

111 CHRONICON PASCHALE, s. 716.

112 Vo vnútri Konštantínopolu mohli byť použité 2 až 3 km² pre poľnohospodárske potreby spolu s priestorom pred Theodosianskymi hradbami. KODER, J.: Fresh Vegetables for the Capital. In: *Constantinople and its Hinterland*. Papers from the Twenty-Seventh Spring Symposium of Byzantine Studies, Oxford, April 1993, ed. C. Mango and G. Dagron. Aldershot 1995, s. 53.

113 HOWARD-JOHNSTON, ref. 71, s. 137.

114 CHRONICON PASCHALE, s. 717.

115 HOWARD-JOHNSTON, ref. 71, s. 138.

Boli to sily, ktoré ponechal Herakleios na jeho ochranu. Okrem byzantského vojska sa do mesta uchýlili aj početné zástupy obyvateľstva z nechránených predmestí.¹¹⁶ V tomto čase zrejme Avari zničili veľký Valentov akvadukt, ktorý privádzal do mesta vodu.¹¹⁷

V čase príchodu avarskej jazdy vrcholil čas žatvy a úroda sa stále nachádzala na poliach. 8. júla sa časť obyvateľov Konštantínopola rozhodla získať zásoby pre mesto pod ochranou vojenských oddielov z mesta.¹¹⁸ Regentská rada už v tomto čase naisto rákala s obliehaním a snažila sa zabezpečiť dostatočnú potravinovú rezervu. Keďže sa Avari neukazovali, obyvatelia zbierali obilie až do vzdialenosti desiatich míľ od mestských hradieb.¹¹⁹ Počas týchto prác náhle tieto skupiny prepadli Avari, avšak byzantská ochranka zložená z jazdcov a ich panošov dokázala civilov obrániť a dopraviť ich v bezpečí naspäť do mesta.

Približne tisíc avarských jazdcov sa premiestnilo ku konštantínopolskému predmestiu Sykae (dnes istanbulska časť Galata).¹²⁰ Avari pricválali k jednej z najužších častí Bosporu, kde stál chrám sv. Makabejcov. Na druhej strane Bospora, pri mestečku Chrysopolis, sa zhromaždila Šahrvarazova perzská armáda. Spojenci potvrdili svoju prítomnosť svetelnými signálmi.¹²¹

POSLEDNÝ POKUS O ZMIER

Horiace plamene zapálených vatier na oboch brehoch Bospora jasne svedčili o tom, že Avari a Peržania sa na takomto poznávacom znamení vopred dohodli.¹²² Avarský kagan však veľmi dobre vedel, že mesto pre neho predstavuje takmer neprekonateľnú prekážku, i napriek neprítomnosti cisára a jeho armády. Neúspech v celej akcii mohol významným spôsobom naštříbiť jeho povest' víťazného vodcu všetkých zadunajských barbarov. Kagan potreboval tribút, ktorý zvyšoval jeho mocenskú prestíž a rešpektovanú pozíciu v militarizovanej avarskej spoločnosti. Tieto poplatky Avari vždy interpretovali ako prejav slabosti ríše a svojej vlastnej nadradenosti.¹²³ Počítal Bajanov syn s možnosťou výkupného za svoj odchod? Nesporne áno, ako nám o tom hovorí jedna zo súdobých správ o obliehaní.¹²⁴ Podľa nej kagan vyslal do Konštantínopola byzantského vyslanca Athanasia, ktorý sa spolu s ním nachádzal v Adrianopole. Athanasiova prítomnosť v tábore kagana zjavne nebola náhodná. Išlo bezpochyby o skúseného diplomata a znalca avarských pomerov. Práve on mal hlavnú zásluhu na uzavretí mieru s kaganátom na prelome rokov 623/24 po diplomatickom incidente z leta 623, pri ktorom Herakleios takmer padol do avarského zajatia. Žiaľ, správa neudáva bližšie okolnosti, za akých sa Athanasios ocitol v tábore avarského kagana. Tieto cenné informácie akiste stáli v pôvodnej oficiálnej správe o obliehaní. Jej súčasná podoba, ktorú obsahuje Veľkonočná kronika, sa zachovala v značne poškodenom stave.¹²⁵

116 CHRONICON PASCHALE, s. 717,2-10.

117 BARIŠIĆ, ref. 80.

118 CHRONICON PASCHALE, s. 717,11-22.

119 CHRONICON PASCHALE, s. 717,11-22.

120 CHRONICON PASCHALE, s. 717,22-718,2.

121 CHRONICON PASCHALE, s. 718,2-4; THEODOROS SYNKELLOS: De obsidione Constantinopolis, s. 304,31-35.

122 SPECK, P: Die Interpretation des Bellum Avaricum und der Kater Mechlempé. In: *Poikila byzantina VI*, Bonn 1987, s. 384.

123 Sumárne pozri POHL, ref. 3, s. 209-215.

124 CHRONICON PASCHALE, s. 718,4 – 719,4. K týmto rokovaniam pozri najmä SPECK, ref. 122, s. 371- 402.

125 Zostavovateľ Veľkonočnej kroniky však zrejme správou z neznámych dôvodov neprepisal celý. Súčasný poškodený text kroniky však môže vyplývať aj z toho, že jej originál sa do 10. storočia zachoval v značne poškodenom stave.

Athanasia museli k Avarom vyslať členovia regentskej rady Konštantínopola. Nevieme, kedy ho takouto úlohou poverili. Sotva to však mohlo byť až po 29. júni, teda v čase prieniku avarského predvoja do bezprostredného okolia mesta.¹²⁶ Keď sa totiž Athanasios vrátil, zistil, že v čase jeho neprítomnosti došlo k posilneniu mesta vojskom a zlepšeniu jeho obranyschopnosti. Vyslanec musel byť teda mimo mesta dlhší čas, minimálne mesiac alebo aj viac, za ktorý by sa takéto opatrenia dali urobiť. Je teda možné, že sa vydal k Avarom už po začatí ich vojenského ťaženia v skorých jarných mesiacoch roku 626.¹²⁷ Rozsiahle prípravy na takúto veľkú akciu a sústreďovanie vojska akiste neunikli pozornosti početných byzantských špehov. Regentská rada mohla patrikia poveriť misiou v čase, keď sa objavili prvé správy o pohybe kaganovho vojska. Athanasios mal za úlohu preskúmať podmienky, za ktorých kagan upustí od útoku na Konštantínopol. „*Chod' a zisti, ako si ma chcú uctiť obyvatelia mesta a čo mi chcú dať, aby som odišiel*“ – lakonicky vraj vyslancovi odkázal kagan.¹²⁸ Táto strohá správa naznačuje, že rozhovory sa dotýkali len výkupného, pretože v tomto momente ešte avarský vodca nekládol ultimatívne požiadavky na vydanie mesta. Vyvolával tak zdanie, že nemal záujem o jeho dobytie. Koniec-koncov, Avari často dávali prednosť finančnému odškodneniu pred rizikom dlhšieho obliehania.¹²⁹

Athanasios sa odobral naspäť do Konštantínopola niekedy v druhej polovici júla.¹³⁰ Tu však na neho čakalo veľké prekvapenie. Tí istí magistráti, ktorí ho poverili misiou, mu teraz vyčítali, že Avarom vopred sľúbil finančné odškodnenie za ich odchod. Athanasios sa však bránil a tvrdil, že jeho ústretový postoj voči Avarom nebol jeho vlastnou iniciatívou, ale dôsledným naplňaním inštrukcií regentskej rady.¹³¹ Na svoju obhajobu ďalej uviedol, že v čase pobytu u Avarov nemal informácie o zmenách, ktoré sa v meste udiali. Nevedel o tom, že do Konštantínopola dorazili posily a že došlo k celkovému zosilneniu hradieb.¹³² Počas neprítomnosti Athanasia v meste sa muselo teda odohrať niekoľko skutočností, ktoré zásadným spôsobom zvrátili priebeh dovtedajších udalostí. Veď regentská rada bola pôvodne naklonená ústupkom a neželala si priamu konfrontáciu s Avarmi. Zástupcovia strany „mieru“, ktorí mali v tom čase zrejme v rade prevahu, poverili patrikia, aby zistil podmienky prípadnej dohody s Avarmi. Ani kagan túto myšlienku celkom nezavrhol, hoci konkrétne požiadavky nepredložil. Lenže v čase neprítomnosti Athanasia v Konštantínopole sa do mesta dostalo cisárske posolstvo a v jeho sprievode zrejme aj menšie posily, ktoré poslal na pomoc cisár Herakleios. Okrem toho sa do mesta stiahla aj zvyšná časť tráckej armády rozmiestnená v priestore Dlhých hradieb.

Pre ďalšie kroky regentskej rady bol teda určujúci Herakleiov list. Jeho obsah poznáme len sprostredkovane, no vieme, že v ňom prikazoval regentskej rade, aby podnikla všetky dostupné kroky k zabezpečeniu obrany metropoly. Prečo však cisár riskoval obliehanie, keď vždy mohol rátať s možnosťou dohody? Nesporne tak učinil preto, že sa mu podarilo zničiť najelitnejšiu perzskú armádu pod vedením Šahina. O tomto víťazstve okamžite informoval obyvateľov mesta. Cisár však sľuboval aj skorý príchod posíl pod vedením svojho brata

nom stave. Osoba, ktorá v tomto čase prepisovala text kroniky, mala tak sťažnenú úlohu pri rekonštrukcii jej pôvodného obsahu. Pozri: SPECK, ref. 122, s. 384.

126 BARIŠIĆ, ref. 80, s. 378.

127 STRATOS, ref. 1, s. 174; KAEGI, ref. 10, s. 133.

128 CHRONICON PASCHALE, s. 718.

129 Porovnaj SPECK, ref. 122, s. 385.

130 POHL, ref. 3, s. 249; HOWARD-JOHNSTON, ref. 71, s. 135.

131 CHRONICON PASCHALE, s. 718.

132 CHRONICON PASCHALE, s. 717.1-718.18.

Theodora, ktoré sa medzičasom urýchlene presúvali k mestu na pomoc. Všetky tieto skutočnosti stavali radu pred úplne novú situáciu a radikálne ovplyvnili jej náhľady na ďalšie riešenie krízy. Athanasios sa ich výčitkám oprávnene bránil, no ako správny diplomat súhlasil, že bude kagana o celej záležitosti informovať. Ešte pred svojím odchodom sa predsa len chcel presvedčiť o brannej sile mesta. Na jeho podnet sa uskutočnila narýchlo zvolaná vojenská prehliadka, počas ktorej sa pred jeho očami údajne zhromaždilo približne 12 000 jazdcov.¹³³

Po tomto zhromaždení si archonti Konštantínopola opätovne povolali patrikia, aby mu „uložili povinnosť podniknúť všetky kroky, aby sa prekliaty kagan priblížil k hradbám, teda mestu“.¹³⁴ Mal Athanasios vskutku kagana vyprovokovať k útoku?¹³⁵ Boli si Byzantínci naozaj takí sebaistí svojou pozíciou, že sa uchýlili až k takejto krajnosti? Ak áno, aby si potom možno vysvetliť ich neustálu snahu o mier počas celého priebehu obliehania? Dokonca ešte 2. augusta počas stretnutia kagana s vybranými zástupcami mesta, vrátane skúseného avarského „experta“ Athanasia, sa byzantská strana opätovne snažila uzmierniť si nepriateľa príslubom výkupného. Nie bez dôvodu sa niektorí filológovia domnievali, že text správy je na tomto mieste poškodený a celú pasáž pozmenili pridaním záporky – Athanasios mal podľa toho podniknúť všetko, aby sa Avari nepriblížili k mestu. Tento postoj sa zdá pochopiteľnejší. Vyslanec mal zrejme hrať na čas a pokúsiť sa zadržať kagana od ofenzívnych plánov vágnymi príslubmi. Z Konštantínopola sa odobral niekedy na konci júla 626. Keď však prišiel do oblasti Adrianopola, kde stále táborili avarské sily, rozzúrený kagan ho odmietol prijať. Kagan už musel mať indície, že Byzantínci hrajú na čas. Za jeho kategorickým správaním sa však mohlo skrývať aj niečo iné. Avarský vodca totiž už musel mať informácie o perzských silách, ktoré táborili pri Chalcedóne a zrejme už s Peržanmi dohodol ďalší postup. Hoci kagana k útoku na byzantskú metropolu s najväčšou pravdepodobnosťou podnietili Peržania, nemuselo to znamenať, že nemohol hrať na obe strany a pri lepšej ponuke akceptovať byzantské návrhy. Ak však Athanasios počas svojej druhej misie neprinesol príslub ničoho konkrétneho, kagan, ak si chcel zachovať tvár, musel vsadiť všetko na jednu kartu – pokúsiť sa o dobytie mesta. „*neustúpim pokiaľ nezískam mesto i tých, čo sú v ňom*“ – bola jeho odpoveď.¹³⁶

Sotva možno súhlasiť s tvrdením, že ak by kagan prišiel skôr, mohli jeho slovanskí spojenci premiestniť na svojich lodiach perzské oddiely, a tým zvýšiť svoju údernosť.¹³⁷ Byzantská flotila bola pripravená na stráženie Bosporskej úžiny, ako sa to dozvedáme z pokynov cisára Herakleia, o ktorých sa zmieňuje rétorickou formou očitý svedok obliehania Georgios Pisides.¹³⁸ Avarom tak neostávalo nič iné, než pokúsiť sa predbežne zdolať mesto najskôr vlastnými silami.

133 CHRONICON PASCHALE, s. 718.19-22.

134 CHRONICON PASCHALE, s. 718-719.

135 HOWARD-JOHNSTON, ref. 71, s. 135.

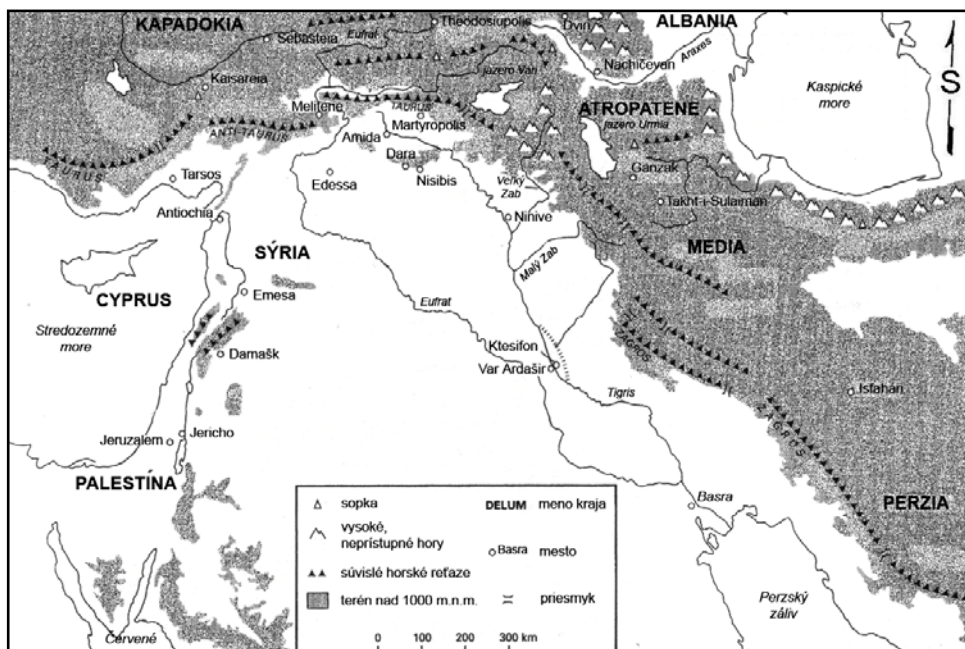
136 CHRONICON PASCHALE, s. 719.

137 TSANGADAS, ref. 83, s. 102.

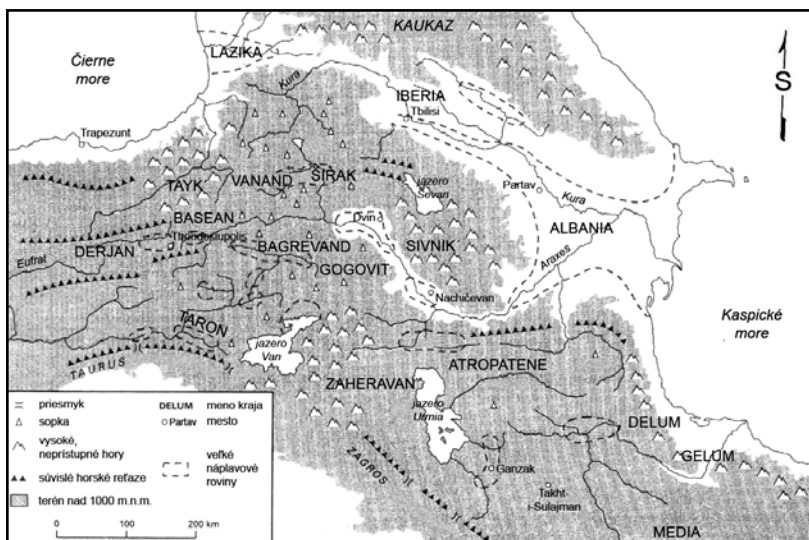
138 GEORGIOS PISIDES: Bellum avaricum, v. 276-277.

Malá Ázia

Blízky východ

*Kaukazský
región*

M. HURBANIČ: HISTORISCHE ZUSAMMENHÄNGE UND URSACHEN DES AWAREN- ANGRIFFS GEGEN KONSTANTINOPEL IM JAHRE 626

Angriff der Awaren auf Konstantinopel kann man nicht als Resultat der räuberischen Politik des Kaganats, sondern mehr als Ergebnis des diplomatischen Spiels der damaligen Mächte – Byzanz und Persien – betrachten. Seit 602 haben sie sich untereinander gekämpft. Das Ausmaß der Auseinandersetzung war so zerstörend, dass sie sich von den bisherigen Feindseligkeiten diametral unterschied. Beide Mächte bemühten sich in ihrer Schlussphase (624 – 628) auch weitere politische Vereinigungen einzubeziehen. Vor allem Byzantiner brauchten Verbündete, da sie nicht imstande waren den Konflikt durch friedliche Mittel beenden zu können. Der byzantinischen Diplomatie gelang es nicht nur Unterstützung einiger christlichen Vasalen der Perser in Kaukasus, sondern vor allem Bündnis mit dem Kaganat der Westtürken zu gewinnen. Es ist höchst wahrscheinlich anzunehmen, dass Herakleios Suche nach ausländischen Feinden Persiens die Perser zu einem ähnlichen Vorgehen provoziert hatte. Von den eventuellen Möglichkeiten kamen nur die Awaren in der Frage, weil zu dieser Zeit nur sie mit solcher Kraft verfügten, die Mitte des Reiches – Konstantinopel – zu bedrohen. Die damaligen Kaiser Persiens hatten sich bis dahin nicht versucht Awaren zu seinen Verbündeten machen. Dies bedeutet jedoch nicht, dass sie über die Probleme der Byzantiner mit ihren westlichen Feinden – Awaren und Langobarden – nichts wussten. Wenn sich Perser Diplomatie bemühte die Awaren Pakt mit dem Byzanz zu kündigen, so konnte dies das im Laufe, spätestens am Ende 625 geschehen. Eventuelle Möglichkeiten der Kommunikation waren nicht risikofrei. Einige Fälle aus der Vergangenheit zeigen, dass Kommunikation und Schließung der Bündnisse auf Distanz durchgeführt werden könnten, wie es die Goten-Mission in Persien im 538 dokumentiert.

Die Teilnahme der Perser an dem Friedensbruch seitens Awaren bestätigen auch überlieferte byzantinische Quellen, obwohl sie über ihre Hintergründe keine konkreteren Angaben bringen. Herakleios plante 626 Türken beim Einmarsch nach Persien zu nutzen, aber sein Gegner Husrav hat seine Pläne mit gewaltiger Offensive zwei Perser Armeen in der Kleinasien durchgekreuzt. Gleichzeitig begann der Angriff der Awaren gegen Konstantinopel. Auch nach dem Einmarsch nach Byzanz ließ sich der awarische Kagan einen freien Raum für eventuelle Verhandlungen mit Konstantinopeler Regentrat, die Kaiser Herakleios vertrat. Kagan hat vage byzantinische Zusagen schließlich abgelehnt. Nachrichten über Šahrvaraz 's Armee an anderer Seite des Bosphorus haben Kagan wahrscheinlich dazu bewegen, einen direkten Angriff auf Konstantinopel zu unternehmen.